

Regény Jeszenyinről és a bohémekről

(Anatol Marijengoff: *Roman bez laži, NOPOK, Beograd, 1953*)

Igaza van a fordítónak, Miodrag Pesicsnek, amikor a könyv előszavában ezt írja: „Regény hazugság nélkül” Marijengoff legfontosabb prózai munkája, érdekesebb mint drámai költészete és az író kétértelmű póre a tehetség egyértelműségéről.” Valóban, Marijengoff a költő, főként ezzel a művével vált ismertté, azzal a könyvvel, amelynek különlegessége elvitathatatlan. Igen érdekes dokumentuma ez Jeszenyin viharos életének és annak a korszaknak, amelyben ez az egész imaginárius, egofuturista, futurista, paraszti és részben szimbolista, bohém orosz költői generáció élt az Októberi Forradalom körüli időkben.

A „Regény hazugság nélkül” Marijengoff legfontosabb prózai műve, és ez a lény feljogosít bennünket arra, hogy kategorikusan kijelentsük: Marijengoff valójában jelentéktelen írói egyéniség, jelentéktelen irodalmi jelenség, az az író, akit csupán azért emlegetünk, mert főműve egy kétségtelenül irodalmi kvalitással rendelkezik — az érdekességgel, de amely végső fokon csak környezetének éles szemmel való megfigyeléséből ered, egy olyan adottságból, amely inkább az újságíró-riportert jellemzi.

Ennek ellenére talán mégsem lesz egészen fölösleges néhány szó magáról Marijengoffról, az orosz futurizmus ez „esztelen vörös bohócáról”. Még mint gyermek, kilenc éves korában kezdett írni. 1897 június 24-én született Nyizsnij Novgorodban, abban a városban, amely Maxim Gorkij írói pályáján egy lépcsőfokot jelentett felfelé.

Írásait 1911-ben kezdte megjelentetni, előbb a helyi lapok hasábjain, alig néhány évvel később pedig már mint drámaíró, költő, esszéista és elbeszélő tevékenykedik, és résztvesz az orosz irodalom minden mezmozdulásában a forradalom viharos éveinek idején. A korabeli orosz kritika figyelmét nem kerülte el Marijengoff. A kritikusok állandó és biztosan támadott célpontja volt, kiáltó céltáblája mindazok támadásainak, akik ellenségei voltak bizarrságra valló elvakult törekvéseinek, ellenséget a szerző kihívó és vakmerő magatartásának. És valóban, Marijengoff végtelenül beképzelt és pretenciózus, vakmerő és bizarr, tehetséges és kihívó volt.

Verseinek gyűjteményei, a „Magdalena” és az „Elragadtatással üzöm a fajtalanságot” (szerbül: „S ushićenjem provodim blud”), a forradalom korszakában valóságos eseményszámba mentek és mérges vitákat váltottak ki a szerzőről és műveiről. Ezek a viták néha általánosabb értelmet is nyertek: nemcsak Marijengoff szubjektívizmusát taglalták és lázadását a konvencionális etika ellen, hanem világszűrést akartak csinálni az író helyzetére is ebben a forradalmi válságokkal telített időben.

Az irodalomban Marijengoff a futurista Majakovszkival együtt jelent meg, de ugyanakkor

a realista Gorkival is; Viktor Hljebnikovval, „szerény Kolumbuszával az új költői világreszeknek, ahol követői telepedtek meg és amit azok is műveltek meg”. Ekkor lépett fel Jeszenyin is, ez a hangoskodó bohém, akiből sohasem veszett ki a paraszt, és aki csupán azért lett bohém, mert elvesztette fejét, amióta elismerték azt a jogát, hogy tekintélyes művészi szemlék lapjain őszintén hallassa művészetének szavait. Marijengoff lármás tisztelője mindannak, ami bizarr, és mint tehetséges fiatalember, akiről megbízható forrásokból tudjuk, hogy nem rendelkezett valami magas irodalmi kultúrával, ha nem volt epigon, úgy mindenképpen mint az említett írók bizonyos tekintetben eredeti csatlósa lépett be az orosz irodalomba. Mint színházi íróknak voltak sikerei: darabja a „Babilóniai ügyvéd” az 1923/24-es színházi évadban állandóan és változatlan sikerrel szerepelt a moszkvai Kamaraszínház műsorán.

Anatol Marijengoff Jeszenyin elválhatatlan barátja volt. A szakítás, amely egyébként nem tartott sokáig, és amelynek érzelmi-irodalmi okai voltak, mindkét költő lelkében fájdalmas visszhangot keltett. Engedékenységre egyik sem volt hajlandó. Ez a mozgékony és csúfolódó szellem résztvesz a korabeli orosz költői gondolat minden mezmozdulásában, a költészetről szóló minden kávéházi vitában és majdnem mindig Jeszenyin társaságában. Mindez lehetővé tette Marijengoffnak, hogy valóban értékes dokumentumot hagyjon ránk Moszkva és Pétervár bohémjeiről, ennek a nemzedéknek az alakjairól, a költők tömegéről, aki közül (mint ahogy ez rendszerint történni szokott) alig néhány emelkedett ki: Block, Belj, Majakovszki, Jeszenyin, Valerij Brjusov, Szeverjanin és végül Baltrusajtis, néhány kevésbé jelentékeny író neve mellett.

Maga a „Regény hazugság nélkül” a szó igazi értelmében nem is regény, amely magába gyűjti és kell is, hogy magába gyűjtse és meghatározza az irodalmi alkotásnak azt a fajtát, amit ez jelent. Inkább krónika ez, a tényeket leíró, kivételesen érdekes krónika egy költői nemzedékről, egy korszakról; tehát az, amit Hegel nyomán értelemalatti irodalomnak mondunk, egyszerűen bizarr alakokkal és helyzetekkel teli irodalmi érdekesség, amely egyszersmind kuriózum is.

A részletek riporteri megfigyelését, hogy úgy mondjuk, hőselnek — a korabeli irodalmi élet aktív részesei, élő emberek — pszichológiájába való szubtilis beleélés eleganciájával éri el. Marijengoff regényében plasztikusan elevenedik meg az olvasó előtt Moszkva és Pétervár, a későbbi Leningrád egész és csonkítatlan bohém társadalma, ez a hangos és tarka társaság, és élj ebben a regényben Moszkva intenzív életét, annak a városnak az életét, amelyet a híres „Kávéházi Moszkva” c. versében Jeszenyin is megénekelt. Bár maga a mű, Marijengoff műve, nincs szuggesztív hatással magas művészi kvalitásai alapján, hanem csak érdekes, mert mint

bizarr események egymásutánja, az olvasó számára maga a téma is az. A regényben Jeszenyin életét mint költőét, abban a környezetben látjuk, amely Pétervár álköltészettel jólakott irodalmi szalonjainak merevségétől, esztelen ivászatokon és botrányok sorozatán át, a tébolydág és erotikus-pszichopatológus manifesztációkig vezet ezeken a zöldes és narancsszínű, részeg és perverz hajnalokon.

De ha nem is sikerült neki regényt teremtenie, igazi regényt, annak minden monumentalitásával, Marijengoff ebben a művében kiméletlenül letépte az álarcot mindarról, ami egy művész életéből a nagyközönség számára egyébként rejtve marad. Az, amit általában apró szenvedélyeknek és vágyaknak mondunk, nem kerülte el Jeszenyint sem, de a többi költőt és művészt sem abban a farsaságban, amelyben a „Regény hazugság nélkül” szerzője forgolódott. A kérelhetetlen igazságérzet egy jó adopiával, az alakoknak meglehetősen széles panorámáját rajzolta meg, de mindenekelőtt Jeszenyin személyes, tulajdonságainak egész sorát. Ha valaki vállalkozna arra, hogy esszéit írjon Jeszenyin lírájáról, szinte kötelezően Marijengoff könyvével kellene kezdenie, mert pontosan az a nézet, mely Jeszenyinről, a költőről és emberről manapság már kialakult, a „Regény hazugság nélkül”-ben teljes igazolásra talál. Ez az immár véglegesnek elfogadott nézet; röviden így fest.

Jeszenyin, élete első napjától az utolsóig, paraszt volt, kevéssé differenciált, de rendkívül szenzibilis érzésvilággal megáldott paraszt, ravasz és találgató, olyan, aki felsőbbrendűnek érzi magát a polgári közönséggel szemben. Ez a költő, aki nyers tehetsége ellenére is igen kifinomultan tudta megérezni és költői módon rögzíteni emocionális túladásait, ez a költő, lelki felépítésének alapjait és szellemi orientációját tekintve anarchikus volt, zavaros és magánéletében gyakran állatiasan durva. Ezt talán azzal magyarázhatjuk, hogy Jeszenyin túlérzékenysége, egyenesen beteges túlérzékenysége, szüksége volt valaminek, akár mesterségesen kialakított páncélra a külvilág felé, amelyről a költőknek ez a típusa rendszerint azt állítja, hogy „nem érti” meg őket. A környezettel szemben való ilyen állásfoglalás nincs messze az alkoholistától, a részeg egzaltáció állásfoglalásától a világgal szemben. Talán itt, ebben az összefüggésben találjuk meg a részegeskedés okát is, amely később mint delirium tremens, a teljes szellemi egyensúlyvesztés, a tették és szándékok közötti következetlenség közvetlen előidézőjeként jelentkezett. Azzal a durvasággal és cinizmussal, amit első feleségével, Zinaida Rajchhal szemben, és második feleségével, a „szabad tánc” lelkes újítójával, Isidora Duncannal szemben tanúsított, mindezzel és az inkorrekt eljárások egész sorával, Jeszenyin, valószínűleg, költői egzisztenciája föllesége felett való fájdalomt akarta elrejtetni. Vajdon nem egészen hasonlóan beszélt-e Charles Baudelaire is, amikor a kávéházakban azt mesélte barátainak, hogy saját szülőanyjával él, mert ha szerelmi szolgálatait megtagadja tőle, anyja nem fordítja tovább franciára Allan Edgar Poe verseit, és ezeket a fordításokat aztán, állítólag, ő nem írhatja alá mint sajátjait. Hát nem ugyanaz a Baudelaire mondta-e azt is, hogy kábítószereket, morfiumpot, kokaint, hasist élvez, annak ellenére, hogy sohasem használta őket, annak ellenére, hogy sohasem élt a saját szülőanyjával, annak ellenére, hogy ő maga fordította Allan Edgar Poe verseit, és annak elle-

nére, hogy ezt a genialis amerikai költőt elsőnek ő fedezte fel Európa számára. Páncél a külvilág felé, és az az igyekezet, hogy a „polgárt felbőszítse, felizgassa, megzavarja” — főleg ezek magyarázzák a biedermeier-díszek előtt való polgári sóhajok etikája és esztetikája konvencionális formuláinak és elvakult tagadását. Főleg ezek az okai a polgári burzsoázia mesterséges és konvencionális esztétikája észszerűtlen tagadásának, de éppen mint a tagadás eljárásbeli észszerűtlensége, éppen az ilyen eljárás elemmentáris és kierőszakolt jellege miatt, ezek az okok később tragikus következményekkel jártak magukra a költőkre nézve, akik úgy vélték, hogy részegeskedésükkel megtagadják mindazt, ami idejétmúlta, unalmas és fárasztó.

A polgári esztétika e negációjának legtragikusabb áldozata Szergej Jeszenyin volt. Szergej Jeszenyin féktelen egyénisége Anatol Marijengoff személyében realista, majdnem fotorealista megörökítőjét lelta meg. A kor általános viszonyával összefüggésben szemlélve; Jeszenyin egyénisége egyrészt önmagát semmisítette meg, míg másfelől, Jeszenyin felsőbbrendű magatartása másokkal szemben, kifejezte a költő alacsonyabbrendűségi érzetét a sima modorú, rizsporos és illatos, „kulturált”, quasi-intellektuellek felé. Mondtuk, hogy Jeszenyin erőteljes egyénisége, amely a kiélés minden lehető formájában kereste a levezető szelepet, önmagát likvidálta. Böröndjének szíjára akasztotta fel magát, 1925 december 27-én, miután megszökött az ideggyógyintézetből. Amikor holttestét megtalálták, arcán égési sebek éktelenkedtek, amit a forró fűtőtest idézett elő, melynek magasabban fekvő csövére erőstítette a hurkot... Az újstílusú tánc és a mozdulatok szabadságának egzaltált hirdetője, Isidora Duncan is elment a maga útján, hogy valamivel később, egy autószerencsétlenség áldozataként, saját fátyla által megfojtva, nemkevésbé tragikusan végezze, mint költője. Ez volt a végső kicsengése ennek a tépethangú szimfóniának, a részegségnek és üvegsörömpölésnek, a hűségre való esküvéseknek, a bűnök és búcsúzások e szimfóniájának, egy költő élete végének, akinek a költészete és művészi megjelenése a szó kizárólagos értelmében, teljesen eredeti volt. Mindezeket a megrázkódtatásokat és átalakulásokat Szergej Jeszenyin és a körülötte lévő egész költői nemzedék életében, Marijengoff a józan megfigyelő szemével szemlélte, rögzítette, hogy aztán lopva, azonnál fel is jegyezze. Marijengoff itt nem volt „esztelen vörös bohóc”, hanem valami csoda folytán, a költőknek ebben a dzsungelében, egyidejűleg volt résztvevő, de józan megfigyelő is. Végreis, ő nem volt Jeszenyinhez hasonló rangú költő, de olyan erős és hatalmas egyéniség sem mint „Alat”, akit elégetett, és akit eltiport a forradalom, valamint a nagy, gépesített világ vasáradata eltiport; mint ahogy az ő rjazani csődőre is elmaradt a gőzmozdony mögött, nem lévén elég ereje ahhoz, hogy versenyezhesen vele. Jeszenyin Oroszország után vágódott akkor is, amikor a berlini Luna-parkban volt, az Avenue Medisonon és Königsbergben is. Örökös harcban állott a saját személyével, hogy ne távolodjon el önmagától, a rjazani parasztyerektől, aki költői pályafutásának elején őszintén szerelmes volt Krisztusba, a szóke, falusi reggelekbe, a rozsvetésbe és a csikókancákba. Ilyen volt, amikor Pétervárott megjelent, szívében az emberekbe vetett őszinte bizalommal, és néhány eléggé naív és átlátszó hazugsággal, miszerint nem azért érkezett a városba, hogy meglizelje a mű-

zsák szerelmét, hanem csak átutazóban van Riga felé, ahol majd hordókat fog tologatni, és hogy közben a társaira várakozik. Azt beszélte, hogy számára a költészet csak mellékes szórakozás. A költő útja 1925 december 25-ig csak egy nagy metamorfózis volt, amit Jeszenyin nem bírt el és amely összetörte, mert ezt alapjában véve, túlságosan naívan látta meg. Ezt a metamorfózist, Jeszenyinen kívül, nem bírta el a tehetséges „paraszt nemzedék” költőinek egész sora sem.

És mindezt egy fotorealista, riportirodalmi eljárással tárta elénk Marijengoff a „Regény hazugság nélkül” c. írásában. Hazugság nélkül! — ezt fontos tudni.

Most még néhány szót arról, ami a regény olvasása közben állandóan előtérbe helyezkedett. Tudniillik, Jeszenyin bohémságának eredetiségéről és azokról az időkről, valamint az eredetiséget nélkülöző epigonizmusról. Manapság néhány író, különösen a fiatalok közül, azt képzei, hogy rendkívül érdekes és eredeti lesz, ha a Jeszenyin pózt öltenek. Tehát ennek a regénynek pedagógiai jelentősége kétirányú. Lesznek, akik ezt a regényt az epigon bohémság jól megírt tankönyvének fogják majd fel. De lesznek olyanok is, akik az esztelenség pusztulásáról és a tehetség megsemmisítéséről szóló elbeszélést fogják benne látni, mesét a bohémségről, abból az időből, amikor az némileg indokolt volt.

P. B.

BEZERÉDY LUJO

Tavaszi induló I. (részlet)